

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА ОГІЄНКА У ГЕНЕЗІ УКРАЇНСЬКОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ

Пилипів Софія,

здобувачка вищої освіти другого рівня
історичного факультету
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
e-mail: pylypivsofiaa@gmail.com

Науковий керівник: **Куций Іван,**

доктор історичних наук, професор
кафедри історії України, археології та
спеціальних галузей історичних наук
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Загальновідомо, що Іван Огієнко, як науковець та освітній діяч, залишив закарбований слід в історії України завдяки своїй науково-дослідницькій діяльності. Він зробив значущий внесок у освіту та українську культуру, а його підхід до поширення знань залишився для українського народу.

Починаючи з ранніх років історик пробував писати свої перші невеликі праці, опираючись на свої знання і матеріальну допомогу, яку він отримував навчаючи інших дітей молитвам, яку йому надавали його перший вчитель Іван Сливка та місцевий священник Никифор Сташевський [1, с. 2]. Це полегшувало матеріальне становище родини, і 13-річний хлопець зміг передплачувати журнал «Сільський вісник», у якому опублікував свій перший твір «Як живуть селяни?» [1, с. 2].

Наступною його спробою видати праці з української філології були у 1915–1918 рр. І. Огієнко написав низку відомих праць, зокрема «Огляд українського мовознавства», «Українська граматична термінологія», «Двоїни української мови» [2, с. 71–72]. Державна служба на посаді доцента і робота з джерелами допомагали йому упорядкувати і інші свої праці, які видавались фактично в одному жанрі-лінгвістичних досліджень. Деякі праці були написані російською мовою. Революційні події 1917 р. залишили слід на працях автора. Він мав зустрічі з багатьма відомими діячами того часу, з надією знайти простір для наукових досліджень, ефективної реалізації його планів та ідей. Він стверджував: «Що головна мета закладів середньої та вищої освіти – це виховання гідних громадян України, які є національно свідомими та мають велику гордість за свій народ, культурно-історичну спадщину та духовні цінності» [1, с. 4].

У 1917–1918 рр. вчений підготував і видав низку підручників з мовознавства і написав перший варіант книжки «Наша культура» [3], яка була видана масовим тиражем, зокрема для потреб українського війська. Пізніше, по завершенню цієї праці, виклад усього матеріалу він підкреслив такими словами: «Я з гирким болем запитую вас: якою ж була б ця наша культура, коли б прямували ми до неї битими шляхами, коли б ми творили її увесь час вільними руками?!» [2, с. 72].

Візьмемо до уваги, що в 1743 р. було зібрано та спалено старі церковні книги в церквах України. І в 1759 р. царський уряд видав наказ про вилучення зі шкіл українських вступних книжок, а в 1769 р. наказав забрати в українців існуючі українські вступні книжки. Ці усі жахливі події в історії України спонукали Івана Огієнка до відновлення втрачених документів, книг, набути нові, не дослідженні монографії.

Буремні 20-ті рр. ХХ ст. змінили суспільне життя України та створили умови для розвитку національної системи освіти. Освіта набула національного значення в умовах національно-визвольного відродження і відводилася важлива роль у справі освіти та виховання майбутніх поколінь нової нації [5, с. 56].

Беручи до уваги проблеми освіти в ті, революційні часи, І. Огієнко прагнучи змінити систему, яку українцям насаджували багато років до цього взявся до рішучих дій. Він виступав ініціатором створення нових національних шкіл, основою яких було з одного боку залучення нових засобів знань в освіту, а з іншого боку, про зв'язок школи з народом як центром морально-політичного виховання, без якого не розвиватиметься суспільне життя. Він сприяв реалізації ідеї національної школи та її втіленню в життя всіма громадськими та державними інституціями [6, с. 55].

З 1919 по 1920 рік Іван Огієнко був міністром освіти УНР, видавав підручники, а в 1919 р. видав указ про українську мову, яка повинна була бути державною у всіх навчальних закладах. Важливі положення розробленої Огієнком концепції шкільної освіти не втратили своєї актуальності й донині. Зокрема, безкоштовна початкова освіта, доступність народних шкіл для всіх суспільних верств, тісний зв'язок шкільництва з соціальним життям, українізація всіх типів навчальних закладів.

Також, ми аналізуємо, в яких жанрах працював автор праць. Проаналізувавши усі вищезазначені роботи, можемо дійти визначення, що більшість робіт періоду з 1900 по 1918 рр. складають науково-популярні монографії, статті у журналах та навчальна література. Починаючи з років освітньої відбудови, а саме з 1920 р. І. Огієнко почав зосереджувати свою роботу над працями в конкретній тематиці, а саме в релігійній. Він створює праці «Головніші правила українського правопису» (1920), «Українські шкільні молитви» (1921), «Духовна освіта в Польщі» (1921)

[6, с. 42]. Мовознавець починає активно писати нові для себе стилі робіт, зокрема, замітки, рецензії, друкується в газетах, таких як: «Громадянська думка» та «Рада».

З 30-х років ХХ ст. на рахунку І. Огієнка вже налічувалось близько 400 праць. Він не зупинявся розвивати свої наукові досягнення і почав відкривати для себе нові жанри написання. У 1926 р. релігієзнавець був призначений професором кафедри православного богослов'я Варшавського університету [7, с. 185]. Популярний у Варшаві український місячник «Рідна мова» був працею освіти та науки, якому автор праць присвятив декілька років свого життя. У період з 1933 по 1939 рр. він був головним редактором і видавцем цього вісника.

Освітньо-наукові погляди науковця з кожним новим періодом його життя видозмінювались і набували нових форм наукового дослідження. Так, для прикладу, його основними напрямками, які ми досліджували були дослідження важливості освіти для національного розвитку. Він вважав, що освіта є ключем до формування та розвитку нації у її майбутньому. Його праці та лекції вплинули на підвищення освіченості та відданості національній культурі багатьох українців. Зокрема, його книга «Українська культура», в якій він аналізував вплив української самоідентичності на наукову та освітню діяльність суспільства [7, с. 185].

Наступним напрямом, який ми досліджували в ході освітньо-наукової діяльності І. Огієнка-релігійний чинник впливу на освіту. Автор праць займався перекладом релігійних текстів українською мовою, особливо перекладом Біблії, що мало велике значення для духовного та культурного розвитку суспільства. Він зауважує, що релігійне виховання є важливою частиною формування моральних цінностей і національної самосвідомості.

Протягом усього свого періоду життя, який він присвятив релігії, науковець видав понад 100 наукових праць, включаючи науково-популярні монографії, статті, книги. Проте, найфундаментальнішою його працею був переклад Святого Письма українською мовою. До нього, у багатьох вчених вже були спроби перекласти Біблію, проте І. Огієнко був другим автором, який довів справу до кінця і опублікував переклад. Безпосередня робота над перекладом тривала з 1917 р. по 1940 р. Історик мав давню мрію-взятися за таку важливу справу і привернути увагу суспільства до цієї ідеї.

Перед початком написання перекладу, вчений поставив перед собою дві умови, для успішного дослідження: кожен зможе прочитати переклад по-справжньому літературно, звертаючи увагу, по-перше, на точність змісту багатьох незрозумілих слів, а по-друге, на те, що переклад виконано в сучасній літературній формі.

Перше невелике видання у перекладі Огієнка було видано у Львові 1937 р. та перевидано у Варшаві 1939 р. До цього видання також додано Псалтир. Завершений переклад усього Святого письма було закінчено 11 липня 1940 року, але через воєнний стан її не вдалося надрукувати. Згодом, через два роки була надрукована частина Біблії – Новий Завіт. Цього разу видання відбулось у Фінляндії завдяки діяльності Стокгольмського товариства поширення Євангелія.

Науковець, згадує свої враження під час перекладу у праці «Історія української літературної мови» [3]. І. Огієнко вважав, що існування Біблії, написаної рідною мовою, є важливим для будь-якої країни, оскільки це забезпечує духовну єдність і моральне виховання народу. Він стверджує: «Без Біблії не може бути ні культури, ні нації» [3, с. 165]. Іншими словами, це цитування доводить нам, що без наявності Святого Письма державною мовою країни не можливе існування культури і нації. Бачимо, що автор використовував власні знання інших мов у дослідженні перекладу. Зокрема, він намагався зберегти точність і надійність тексту, перекладаючи мовами оригіналу: івриту, арамейської та грецької [3, с. 167].

Вагому роль у перекладі Біблії відіграють підходи до перекладу. Досліджуючи джерела, які безпосередньо описували усі фактори перекладу Огієнком, перерахуємо основні підходи: філологічний, контекстуальний, метод семантичного перекладу та колективний підхід. Він наголошував на важливості збереження стилістичних особливостей оригінального тексту та адаптації тексту до українських мовних норм. «Мій переклад Біблії має бути не лише науково правильним, але й літературно досконалим», – писав вчений [8, с. 54].

У 1955 р. Біблійне товариство нарешті вирішило підготувати до друку переклад Біблії І. Огієнка. Однак ця робота була завершена через сім років. І лише 1962 р. в Лондоні побачив світ переклад Святого письма українською мовою – книга на 1529 сторінок із золотою українською назвою.

Відтоді цей переклад митрополита Іларіона сам послужив зразком для кількох наступних перевидань, особливо в Москві 1988 р. за патріарха Пимена на відзначення 1000-ліття Хрещення Русі [8, с. 58].

У той час Українська Православна Церква перебувала у надзвичайно складному становищі. Крім того, що церква як суспільно-організаційна структура переживала глибоку кризу, становище в Україні суттєво ускладнювалося національними проблемами. У роки національно-демократичної революції України І. Огієнко проявив себе як видатний діяч на державотворчій ниві не лише в освітній, а й у релігійній діяльності. Його життєві принципи були такими: «Служити людям – це служити Богу».

Вбачаючи необхідність у впорядкуванні українських святих, історик провів детальне дослідження наявності інших праць про цих визначних людей. На момент його спроб написання такої праці, в українській історіографії не було схожих напрацювань. Тому, він прийняв рішення взятись за цю роботу.

Список українських святих у Патрології Огієнка нараховує понад 170 осіб. У його книзі детально висвітлено постать Анни Всеволодівни, улюбленою онуки Ярослава Мудрого. У цьому підручнику визначено вісім основних ознак української патрології та церковної ідеології. Зокрема, інші наукові критики, після публікування істориком завершеної праці, визнали що цей список є неповним, але тільки тому, що канонізуються нові святі. Він старанно вишукував дрібні причини, щоб доповнити і розширити список українських святих.

Ще, варто зазначити, паралельно до основної праці, І. Огієнко досліджував життєписи відомих українських церковних і громадських діячів, що було вагомим внеском у історіографію церковного життя. Деякі відомості про святих українського походження написані митрополитом Іларіоном і видані в Канаді на зламі років, безперечно, є цінними і дають нам корисну інформацію, зокрема: «Князь Костянтин Островський та його культурна діяльність» (1958), «Світлий ранок української духовної культури (Преподобна Анна Всеволодівна)» (1960), «Святий Димитрій Туптал» (1960), «Мучеництво митрополита» Арсенія Мацевича» (1964) [34]. «Церква – це душа народу, і ми повинні бути її підтримкою та сторонниками віри» [9, с. 104] – стверджував І. Огієнко. Першочерговим аспектом була його роль в релігійному житті, а потім в національному. Крім того, Іван Огієнко проявляв бажання співпрацювати з іншими релігійними спільнотами та вірменськими громадами. Його підходи до міжконфесійної взаємодії сприяли спільному діалогу та розумінню між різними релігійними групами.

Висновки. Своїм духовним та громадським впливом, вчений сприяв формуванню духовної свідомості українського народу, в тому числі через відтворення в працях образів ідеалів, що є спільними для різних віровчень. Він виступав за відкрите обговорення релігійних тем і захищав право кожного на вільний вибір віри. Його твори сприяли зближенню людей незалежно від конфесійних відмінностей, підкреслюючи загальнолюдські цінності та ідеали.

І. Огієнко виступав за те, щоб українське суспільство будувалося на основі взаємоповаги та рівності перед законом, незалежно від релігійної приналежності. Його праці сприяли згуртуванню суспільства навколо загальних цілей і ідеалів, що були важливі як для православних, так і для греко-католиків та інших конфесій. Спадщина Івана Огієнка залишається актуальною і досі в історії України. Його церковна діяльність сприяла

зміцненню релігійної віри та національної ідентичності, а його внесок в розвиток української культури і освіти є невід'ємною частиною національної спадщини. Таким чином, Іван Огієнко був діячем, життєвий шлях якого був тісно переплетений із науковим, освітнім та церковними сферами України. Ця обставина не могла не вплинути на спрямування його науково-дослідницької діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пилипенко Л. Освітянська та наукова діяльність Івана Огієнка (митрополита Іларіона). Київ: Видавничий дім «Освіта», 250 с.
2. Цехан В. Історія великого життя. *Педагогічна думка*. 2007. № 4. С. 71–78.
3. Огієнко І. Історія української літературної мови. Київ: Наша культура і наука, 2001. 440 с.
4. Зубалій О. Д., Рященко Д. С. Освітній рух в Україні у добу національно державного відродження (1917–1920 рр.). *Український історичний журнал*. 1998. № 3. С. 12–23.
5. Єлагова Т. Художньо-естетична підготовка в системі педагогічної освіти в Україні (1917–1920 рр.). *Рідна школа*. 2004. № 11. С. 56–58.
6. Томашівський С. Ф. Церковний бік української справи. Відень: Накладом «Союза визволення України», 1916. 24 с.
7. Блощук О. Професор Іван Огієнко. *Слово вчителю*. 2007. № 1. С. 16–19.
8. Огієнко І. Повстання перекладів Св. Письма на українську мову й повстання нової української літературної мови. Українська мова XVI ст. Варшава: Друкарня синодальна, 1930. 520 с.
9. Власовський І. Нарис Історії Української Православної Церкви. Т. III. Київ, 1998. 390 с.